

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Факультет мистецтв
Кафедра теорії і методики мистецької освіти та диригентсько-хорової
підготовки вчителя

Теорія і методика виховання художньо- обдарованої особистості у закладах мистецької освіти

**ЗБІРНИК СТАТЕЙ
VII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

ЧАС МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

17 – 18 жовтня 2019 року

TIME OF ART EDUCATION

Collection of Articles VII of the All-Ukrainian Scientific-Practical Conference
«Theory and methods of education of the artistically gifted person in the institutions
of art education»

Харків
Україна
2019

УДК 37.032
ББК 85я43
Ч-24

Редакційна колегія

Калашник М.П. – доктор мистецтвознавства, професор
Матвеева О.О. - доктор педагогічних наук, професор
Полубоярина І.І. – доктор педагогічних наук, професор
Смирнова Т.А. - доктор педагогічних наук, професор
Соколова А.В. - доктор педагогічних наук, професор
Тарарак Н.Г. - доктор педагогічних наук, професор
Тушева В.В. - доктор педагогічних наук, професор
Перетяга Л.Є - доктор педагогічних наук, професор
Фомін В.В. – доктор педагогічних наук, професор (голов.ред.)
Бурма А.В.- кандидат педагогічних наук, доцент

*Затверджено редакційно видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
Протокол № 6 від 05.11.2019*

У збірнику подано статті VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теорія і методика виховання художньо-обдарованої особистості у закладах мистецької освіти». Збірник розрахований на студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів, здобувачів, педагогічних і науково-педагогічних працівників науково-дослідних інститутів, ЗВО, учителів мистецьких шкіл.

Ч-24 Час мистецької освіти «Теорія і методика виховання художньо-обдарованої особистості у закладах мистецької освіти: зб. статей VII Всеукраїнської наук. - практи. конф. 17-18 жовтня 2019 року) , ч.І / заг. ред. В.В. Фомін – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2019 – 267с.

ISBN 978-617-7298-28-0

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.

Автори статей несуть повну відповідальність за опублікований матеріал.

Мова видання: українська, англійська.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2019

УДК 37.032

ББК 85я43

© Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2019

Діана Соловійова

ВІЗУАЛЬНА МОВА ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ ЯК КОМУНІКАТИВНА
ЗНАКОВА СИСТЕМА 45

Вікторія Кушніренко

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ПІАНІСТА-ВИКОНАВЦЯ.. 49

II. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

І.І.Мартиненко

УКРАЇНСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ СЛОБІДСЬКОГО КРАЮ ТА РОЗВИТОК
НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ 55

В.В. Фомін, Ольга Довидченкова

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ БАЯННО-
АКОРДЕОННОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ ХХ
СТОЛІТТЯ..... 63

А.В. Висовень

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ КОМПОЗИТОРІВ ХІХ
СТОЛІТТЯ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ
МИТЦІВ 69

Микита Коваль

СТАНОВЛЕННЯ НЕАПОЛІТАНСЬКОЇ ВОКАЛЬНОЇ ШКОЛИ В ІСТОРІЇ
РОЗВИТКУ ОПЕРНОГО МИСТЕЦТВА..... 76

Ірина Беспалова

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЖАНРУ ЕСТРАДНОЇ ПІСНІ 70-80
РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ВИКЛАДАЧІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА 81

Наталія Купкіна

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ЖАНРУ МЕСИ БРЕВІС 87

УДК.78.01

Наталія Купкіна

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди
факультет мистецтв
6 мв групи

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ЖАНРУ МЕСИ БРЕВІС

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.В. Васильєва.

Статтю присвячено висвітленню передумов створення жанру "missabrevis". Визначено складність історичної ідентифікації коротких мес у вітчизняному та зарубіжному музикознавстві, виявлено різні витоки скорочення меси того часу і обґрунтовано критерії "missabrevis", які відрізняють її від традиційної меси.

Ключові слова: *missabrevis; короткі меси; історичні передумови; жанрові критерії.*

The article is devoted to covering the prerequisites for the creation of the "missa brevis" genre. The complexity of historical identification of short masses in domestic and foreign musicology has been determined, different origins of mass reduction of that time have been identified and the criteria of "missa brevis" that distinguish it from traditional mass have been substantiated.

Keywords: *missabrevis; shortmasses; historicalbackground; genrecriteria.*

Постановка проблеми та її актуальність. Актуальність статті насамперед обґрунтовується комплексним дослідженням поняття «месабревіс», як багаторівневого феномена, зміст якого полягає у цілісності взаємодії всіх його інтегральних фітералів. Великого значення у цьому контексті набуває виявлення передумов створення цього жанру. Саме в їх розкритті виявляється генеза його розвитку, етапи становлення з характерними для нихознаками та стильовими особливостями. Питання жанрової системи музики на сьогоднішній день розроблені недостатньо. Меса є показовим прикладом жанру, в якому традиційні особливості взаємодіють з новітніми тенденціями музичного мистецтва різних

II. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

епох. В той саме час вона зберігає неминуще значення високо духовних ідеалів у просторі музичної творчості будь-якого історичного часу.

Аналіз актуальних досліджень. У галузі історичного музикознавства меса стала важливим приводом для дослідження. Найбільш вагомими музикознавчі праці для даного ретельного обстеження вважаються роботи Г. Гуке, П. Вагнера, Ю. Холопова, К. Г. Феллера. Численні праці таких теологів, як: К. Вагаїні, Х. В. Мейер, К. Г. Бірітц, Й. А. Юнгманн, П. Г. Ноль, Й. Р. Емеріус, Р. Гвардіні, Т. Шніцлер – стали підґрунтям для вивчення меси у літургійному і теологічному аспектах. У багатьох статтях і дослідженнях, як правило, зачіпаються лише окремі стилістичні характеристики жанру [2; 3; 9]. В результаті, на сьогоднішній день повністю відсутні узагальнюючі праці, присвячені месі *brevis*. З цієї точки зору велике значення набуває висвітлення розвитку жанрово-стильових особливостей меси протягом декількох століть, що вписується в проблемне поле сучасної науки про жанри в цілому.

Мета статті – дослідити передумови створення жанру «*missabrevis*», визначити її особливості та виявити характерні риси "*missabrevis*", які відрізняють її від традиційної меси.

Виклад основного матеріалу. Еволюція жанру меси бере свій початок у добу Ренесансу, потім розповсюджується в епоху Бароко, класицизму, романтизму і трансформується характерними для кожної конкретної епохи жанрово-стильовими модифікаціями цього напрямлення. Неухильно демонструє своє вдосконалення, тим самим підкреслюючи зміни у літургійній практиці.

У зарубіжній і вітчизняній літературі, в тому числі енциклопедичних виданнях, месі *brevis* відводилося вельми незначне місце. В розділі випуску «Музичної енциклопедії», присвяченому месі читаємо: «Створювалися і неповні меси, що склалися тільки з двох частин - *Kyrie* і *Gloria* - і отримали назву коротких мес (лат. *Missabrevis*), на відміну від яких повні стали іменуватися урочистими месами [6, с. 557]. У «Музичному енциклопедичному словнику» месі *brevis* зазначається, що існують такі основні різновиди меси, як: - *missaprodefunetis* (заупокійна служба), *missabrevis* (коротка меса, включає в себе

II. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

тільки Kyrie і Gloria, прийнята у протестантській церкві), хоральна меса (використовується в якості гімну у протестантській службі)» [1, с. 340].

Поняття «меса» - від французької messe, від пізньолатинської missa, від латинської «mitto» - посилаю, відпускаю. Як музичний жанр, меса вокальний або вокально-інструментальний твір на текст певних розділів головного богослужіння католицької церкви (в православній церкві йому відповідають обідня, літургія). Меси в свою чергу розпадаються на два типи: missaordinarium (звичайну меса) і missaproprium (особливу меса).

Missaproprium - піснеспіви, присвячені певним недільним і святковим дням. Склад цих співів залежить від того, в який день відбувається богослужіння; при кожному черговому богослужінні він оновлюється.

Missaordinarium - це постійно присутні в месам піснеспіви. Їх усього п'ять (назви визначаються початковими словами тексту):

- 1) Kyrie eleison (Господи, помилуй),
- 2) Gloria (Gloria in excelsis Deo - Слава в вишніх Богу),
- 3) Credo (Credo in unum Deum - Вірую в єдиного бога),
- 4) Sanctus (Sanctus dominus Deus Sabaoth - Свят господь бог Саваоф),
- 5) Agnus Dei (Agnus Dei, qui tollis peccata mundi - Агнец Божий).

Н. А. Сімакова пише: «Більшість рукописів XIV-XV століть складається з неповних мес і містить окремі її частини і майже всі вони побудовані на хоральній основі» [8, с. 19]. Короткі триголосні частини мес в дусі полегшених традицій французького Ars nova були характерні і для Р. Локевіля (вчителі Г. Дюфаї). Але, поряд з цим, у франко-фламандців зустрічалися і дуже масштабні цикли мес. Наприклад, в месі Г. Дюфаї «Selaface au pale» Kyrie становило 76 тактів, Gloria - 198 тактів, Credo - 277 тактів.

Вперше офіційно поняття «меса бревес» увійшло в музичний лексикон в Італії, приблизно у 1490-ті., роки і зафіксовано завдяки працям Франкіно Гаффури (1451–1522) — італійського музичного теоретика, композитора, керівника міланської капели. Їй була притаманна вертикально вирівняна поліфонічна фактура і відсутність різноманітних повторів у тексті. Зауважимо, що окремі

II. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

меси епохи Відродження фактично відповідають такому критерію коротких мес, який наведено Ф. Гаффурі, проте не визначаються назвою «brevis» безпосередньо самими авторами музики. Наприклад, меса Дебре «Dungaultremer», основана на пісні Окегема і знаходиться в пропорціях жанру *missabrevis*.

Мається на увазі амвросіанська практика, що характеризується стислістю, повною або частковою відсутністю мензурального контрасту в Gloria і Credo, значним скороченням і фонетичним врегулюванням тексту з багатьма повторами, а також відсутністю таких частин як Kyrie, Benedictus і Agnus Dei. У порівнянні з григоріанським ритуалом, що прийшов на зміну амвросіанському співу виділявся значно більшою орнаментациєю мелодій і залежністю ритму співів від просодії тексту. Статут Амвросіанського співу «Laregoladelcantofermoambrosiano», виданий в Мілані в 1622 році.

Більш широко термін «*missabrevis*» став поширюватися після 1560 року, в той час, коли вимога про більш компактні параметри творів викликало все більшого визнання, а *missabrevis* поступово усвідомлювалася як особливий тип меси. У цей час серед замовників мес був попит на короткі меси з меншим числом «декоративних» елементів, і багато зразків виявляються у великій кількості композиторів епохи Відродження.

Особливою стислістю нотного тексту в епоху Ренесансу виділялися меси О. Лассо, створені в ранній період творчості. Про їх виключно стислі масштаби мес повідомляє Н. А. Сімакова: «Відзначимо ще одну, властиву ряду мес Лассо особливість - їх стислість; окремі їх частини містять не більше десяти тактів. «Ці меси по праву можуть бути зараховані до мес-brevis, причому їх мініатюрні, компактні частини відрізняються винятковою відточеністю думки і відшліфовані з особливою ретельністю в композиційному відношенні» [7, с. 257].

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок про те, що в музичній практиці католицизму було сформовано поняття коротких мес до другої половини XVI століття. Проте, всі критерії жанру "*missabrevis*" були різними. З них найбільш важливими можна вважати наступні: 1) стислі масштаби частин;

II. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

2) неповний музичний цикл (якісь здебільшого не співалися, а читалися); 3) вертикально вирівняна поліфонічна фактура з відсутністю великої кількості мелодійних прикрас і різних повторів слів в літургійному тексті; 4) вплив амвросіанських традицій (відсутність Kyrie, Benedictus і Agnus Dei). Розвиток жанру missa brevis в епоху Відродження було безпосередньо пов'язано з історією форм богослужіння, релігійними поглядами, церковною та музичною практикою.

Список використаних джерел

1. Баранова Т. Б. Меса // Музичний енциклопедичний словник. М.: Суч. енциклопедія, 1990.
2. Коваленко Т. С. Жанр меси у творчості Йозефа і Міхаеля Гайдна // Вісник ПСТГУ V: Музичне мистецтво християнського світу. 2009. Вип. 2 (5). С. 125-136.
3. Кожаєва С. Б. Короткі меси Й. С. Баха в контексті лютеранського богослужіння і віровчення // Музичне мистецтво: наука і педагогіка: матеріали науково-практич. конференції. Астрахань: ГУП ІПК «Волга», 2002. С. 95-99.
4. Коробова А. Г. Сучасна теорія музичних жанрів і її методологічні аспекти // Музикознавство. М: Музика, 2008. Вип. 4. С. 2-6.
5. Лебедев С. Н., Нікітін С. І. Амвросіанський спів // Православна енциклопедія. М., 2002. Т. 2. С. 117-118.
6. Левик Б. В. Меса // Музична енциклопедія. М/ Суч. енциклопедія, 1976. Т. 3. С. 555-558.
7. Ліванова Т. Н. Історія західноєвропейської музики до 1789 року: підручник: у 2-х т. М.: Музика, 1983. Т. 1. За XVIII століття. 696 с.
8. Сімакова Н. А. Вокальні жанри епохи Відродження. М.: Московська держ. консерваторія ім. П. І. Чайковського, 2002. 362 с.
9. Преображенський А. В., Реформа богослужбового співу у католицькій церкві, "РМГ", 1897, № 10-11.
10. Іванов-Борецький М. В., Нарис історії меси, М. 1910.